

ALMÁSI TIBOR

Adalékok Zenta város középkori történetéhez

A Tisza folyó jobb partján fekvő, századokon át nagy forgalmat bonyolító révhely mentén kialakult – a régiségben hol Bodrog, hol Csongrád megyéhez számított – Zenta település nevével nemigen lehet találkozni az országos történelmet taglaló középkor-történeti munkákban. Környezetével együtt évszázadokon keresztül egészen a török hódoltság kezdetéig a budai káptalan tulajdonában állt,¹ s a szilárd uralmi keretek között kibontakozó folyamatos fejlődését egyszerre befolyásolták egyrészt az efféle birtoklásból eredő korlátok és visszafogó, leszorító körülmények, másrészt a legmagasabb körökben mindig respektált, nagy tekintélyű földesurai odafigyelésének köszönhető oltalom és zavartalan biztonság kihasználásából adódó előnyös lehetőségek. E helyzet közepette Zenta a Hunyadiak korára elérte a részleges városfunkciót ellátó mezővárosok szintjét,² s ha az országos rangtól messze el is maradt, szűkebb működési közegeiben, a régióközpont szerepét betöltő Szeged mögött stabilan a másodvonalat megtettesítő, komoly lokális súlyt képviselő települések sorába emelkedett. Az 1470-es évek közepén vámügyekben a szegediekkel súlyos ellentétekbe keveredve hónapokon át a nagyhatalmú és befolyású szomszédal is sikerrel dacolt, mígnem azután királyi beavatkozás nyomán megegyezésre kényszerült.³ A Zenta 15. század második feléig kiteljesedett erőgyarapodására fényt vető konfliktushelyzetben ugyan a mezőváros közössége, illetve a budai káptalan végül alulmaradt, de a település fejlődését nemsokára, negyedszázados időtávban már királyi kiváltságlevél igazolta vissza. II. Ulászló király ugyanis 1506. február 1-jén kelt privilégiumában Zenta lakóit a Szeged városával megegyező kiváltságokkal ruházta fel,⁴ amely szabadalomlevél azután 1517. december 24-én kiadott átírásában II. Lajos király részéről is megerősítést kapott.⁵

¹ 1224-ben Gyula nádor oklevelében régóta a káptalan tulajdonában állónak mondja a Zenta közvetlen közelében található Cseestó halastó-birtokot. Vö. MES I. 247. (268. szám).

² Kubinyi András: Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén. (Déalföldi évszázadok 14.) Szeged, 2000. 94., 97.

³ Báthory István országbíró vonatkozó oklevele 1475. július 12-ről. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, IV. A.1021. Szeged Város Titkos Levéltára. Adomány- és szabadalomlevelek 34.; ua.: DF 210 922.

⁴ 1506. február 1.: DL 106 074.; régi jelzete: Intézmények irataiból. Budai káptalan 1. 5. 7. (II. Lajos király 1517. évi átírásában).

⁵ Uo., mint előző.

A település történeti hagyományának feltárásáért és ápolásáért elkötelezetten ügyködő mai városközösség tudós képviselőinek részéről a közelmúltban két középkori oklevél kapcsán kaptam felkérést tisztázó vizsgálatok elvégzésére. Az érdeklődés egyik esetben a Zenta első említését fenntartó, bizonytalan hagyományú, és alapvetően csak a 19. század elején készült fordításban hozzáférhető okmány szövegére irányult, a másik esetben pedig Mátyás király azon oklevelét kellett közelebbről vattatóra fognom, amely az uralkodó egyetlen Zentán keltezett – így legalább egyszeri ott tartózkodását bizonyító – 1458. szeptember 11-ről fennmaradt oklevele. Mindkét irat szorgalmazott feldolgozása mögött elsőrendűen hagyományörző igyekezet állt. Az első esetben a legkorábbi említés 800 éves évfordulója adott aktualitást a vizsgálatnak,⁶ a második esetben pedig az a körülmény, hogy a 2018. évi városnapnak – amelyre minden évben az 1697. szeptember 11-i diadalmas zentai csatanyerés emlékének megünneplése terem alkalmat – a középpontjában a szóban forgó Mátyás-oklevél kiadásának 460. évfordulója állt,⁷ tekintve hogy szerencsés véletlen folytán a két esemény szeptember 11-i napi dátuma pontosan egybeesik. Az elvégzett diplomatikai vizsgálatok közül a Zenta településtörténete szempontjából kétségtől nagyobb jelentőségű első említést tartalmazó királyi privilégium kapcsán elért eredmények részleges ismertetésével köszöntöm a dél-alföldi régió városfejlődésének tisztázása terén megannyi jeles érdemet szerző Petrovics Istvánt, nagy tisztelettel adózva ezzel több évtizedes, érdemdús és eredményekben gazdag munkássága előtt.

A Zenta első írásos említését tartalmazó, II. András király által 1216-ban kiadott oklevélnek sajátos a fennmaradása, miképpen a rávonatkozó ismeretek is azok. Az irat a 19. század vége óta fordul elő a város történetének kutatásában.⁸ Zenta helytörténetének jeles művelője, Dudás Gyula és valószínűleg az ő nyomán öccse, Dudás Andor hivatkoztak először⁹ a szóban forgó oklevélre, amelyre a 19. század első felében működött kiváló oklevélbűvár, Fejér György magyar nyelvű közlésében találtak rá.¹⁰ Fejér azonban nem közvetlenül az oklevél latin szövegét dolgozta fel, hanem közlése forrásául a Zemplén megyei tudós levéltáros és helytörténész, Szirmay Antal kiadványában megjelent magyar nyelvű fordítást jelölte meg.¹¹ Noha néhány ponton Fejér szövege apróbb eltéréseket mutat Szirmay közlésétől, ezek olyan kiigazításoknak tekinthetők, amelyeket hatalmas oklevél-feldolgozó tapasztalata alapján Fejér anélkül is megtehetett, hogy közvetlenül rendelkezésére állt volna az okirat latin szövege.¹² Szirmay ugyanakkor saját szövegközlése elé a következő mondatot iktatta: *1216. II. András király Mikola helységét adta Merc Grófnak hűséges szolgálatyáért, az adományi Levél eredetiből fordítván e'képpen vagyon.* Eszerint Szirmaynak volt valamiféle ismerete az okmány latin változatáról, hiszen a fordítás forrásául az eredeti

⁶ Almási Tibor–Tari László: Zenta. 1216–2016. / Senta: 1216 – 2016. Zenta, 2016.

⁷ Almási Tibor–Tari László: Mátyás király Zentán / Matija Korvin u Senti. Zenta, 2018.

⁸ Zenta monográfiája I. Zenta, 2007. (második kiadás), 28–29. (A vonatkozó fejezet Dobos János munkája.)

⁹ E vonatkozásban Zenta monográfiája idézett helyén utal Dudás Gyula kéziratban maradt *Zenta város története* című munkájára, illetve Dudás Andor: *Zenta rövid története*. Zenta, 1903. című dolgozatára.

¹⁰ FCD VII/3. 19–22. (11. szám).

¹¹ Szirmay Antal: Szathmár Vármegye fekvése, története, és polgári esmérete. II. Buda, 1810. 287.

¹² A legmeglepőbb eltérés, hogy Fejér Mere alakra változtatja a Szirmaynál Merc formájában előforduló oklevélnyerő előjáró nevét.

példányt jelölte meg. Az idézett személytelen megfogalmazásból viszont azt egyértelműen nem lehet kideríteni, hogy ténylegesen ő maga látta-e az eredeti változatot, vagy mástól átvett ismeretet közvetített, és az is csak valószínűsíthető, hogy a szöveg fordítása magától Szirmaytól származik. Bár Zenta helytörténeti kutatásában a Dudás testvérek írásai óta rendre előfordulnak hivatkozások erre az iratra, megállapítható, hogy minden esetben a Fejér Györgyre, illetve Szirmay Antalra visszamenő magyar nyelvű szövegek használatáról van szó, és senki sem fordított különösebb igyekezetet arra, hogy felderítse, ellenőrizze és lehetőség szerint közvetlenül felhasználja a Zenta szempontjából oly nagy jelentőségű okmány latin szövegét. Márpedig messze nem újdonság, hogy az 1216-ban keletkezett oklevélnek megvan a latin szövegű változata is.¹³ A több helyütt is elérhető jelzet a Szatmár megyei Mikolai család eredetére vonatkozó legrégebbi oklevelek lemásolt gyűjteményét takarja.¹⁴

A textus az íráskép alapján a 18. század végéről származik, és az összeállítás 247–251. oldalain foglal helyet. A szöveg első másfél oldalát, amely egységes írású II. András oklevelének lemásolt szövegével, valaki választóvonallal elkülönítette, és haránt, illetve átlós irányú vonalakkal többszörösen is áthúzta, majd magyarul „*Itt kezdődik.*” megjelöléssel látta el a 13. századi iratszöveg elejét. Valójában van összefüggés a két szöveg között, mert megtudható belőle, hogy a másoló előtt a váradi káptalan 1676. január 27-én a nemes Vetési Pál fia János kérésére és oklevél-bemutatása alapján elkészített átírásának szövege fektet. Mindazon megjegyzések, amelyek időnként a másolt szövegben az olvasati nehézségek kapcsán felvetődtek – és az ismeretlen másoló részéről itt-ott a szövegbe illesztve hangot, illetve helyet is kaptak – természetesen a 17. századi átírás szövegállapotára vonatkoznak, és nem az eredeti 13. századi irattal összefüggésben merültek fel. A lemásolt szöveg végén szereplő, az eredeti irat szöveg példányát említő utalás viszont minden bizonnyal az 1676. évi káptalani átírás készítőjétől származik, aki még láthatta II. András privilégiumát, és nem az egy évszázaddal későbbi másoló tapasztalatát rögzíti, akinek nem volt a kezében az eredeti okmány.

Nehezebb megválaszolni azt a kérdést, hogy milyen formában találkozott II. András király oklevélszövegével az annak magyar fordítását közreadó Szirmay Antal. Teljesen nem lehet kizárni, hogy az ő forrása – miképpen már idézett bevezető megjegyzésében jelzi – esetleg az akkor talán még kézbe vehető eredeti oklevélpéldány lehetett, ám erre vonatkozó bizonyíték nem áll rendelkezésünkre. Ma már semmi sem tudható az adatolhatóan utóljára 1676-ban látott eredeti irat későbbi sorsáról, így természetesen arról sem, hogy Szirmay – vagy esetleg az ő ismeretlen forrása – tényleg felhasználhatta-e azt a fordítás elkészítése során. Némi alapja ezzel szemben inkább egy olyan feltevésnek lehet, hogy Szirmay Antal fordítása nem független a ma egyedül kézbe vehető, most taglalt másolt szövegtől. Az irat

¹³ Györffy György például történeti földrajza Bodrog megyei anyagának publikálásakor Zenta kapcsán megadta II. András ezen oklevele latin szövegének jelzetét a Diplomatai Levéltár anyagában (vö. ÁMTF I. Bp., 1963. 732. Bodrog megye, Zenta). Ezenkívül a 8. számú jegyzetben szereplő Zenta monográfiája is beidézve az oklevélből néhány sort a Szirmay Antal-féle fordításban, az idézet forrásul szokatlan módon az irat latin szövegének levéltári lelőhelyét adja meg a következő formában: MOL DL 72 374. 248. (Megjegyzendő, hogy a modern levéltári jelzetet követő utolsó háromjegyű szám a vonatkozó kéziratlapok kezdő oldalszáma.)

¹⁴ A lelőhely mai levéltári megjelölése: DL 72 374.; régi jelzete: Mándy család levéltára 1. A.

végén olvasható méltóságnévsorban ugyanis a másolat a történetileg helytálló *Pousa bán*¹⁵ feltüntetésekor éppen úgy hibás *Kousa bán* alakot ad meg, mint ahogyan az Szirmaynál is olvasható. Meglehet, hogy az eredeti helyett Szirmay előtt éppen ez a másolt példány – vagy egy ezzel egy töről fakadó másik másolat – feküdt, és szolgált ténylegesen a máig forgatott fordítás alapjául. Bárhogyan is legyen, a legkevésbé sem látszik haszontalannak, hogy a rendelkezésünkre álló lemásolt latin szövegnek közreadjuk friss olvasatát, miként Zenta ma ismert első írott említésének 800. évfordulója arra is jó alkalom, hogy az irat tartalmát a továbbiakban ne a nehézkes, több mint 200 éves megszővegezésű fordításban igyekezzünk megérteni, hanem korszerű formában, a mai nyelvéllapotba átültetve idézzük fel ezután.

Az oklevél olvasata¹⁶:

In nomine Sancte Trinitatis et individue unitatis. Andreas dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerieque rex in perpetuum. Solet regum largitio illos pre ceteris donis regalibus ampliare, quos commendat legalis conditio, pro quibus longi servitii fidelitas intercedit, ut illorum posteritas gratuletur devotius, quorum apud reges labor perpoluit assiduus et honestus. Considerantes igitur servitia multa et plurima, que Merc comes de villa Theutonicorum in Zaphthmar nobis semper exhibuit indefessus, suis pro meritis terram quandam nomine Nichola sibi et per eum suis heredibus contulimus iure perpetuo possidendam, quam videlicet terram cum quadam matrona,¹⁷ uxore condam Saul comitis concambiavimus pro quadam terra, quam a castro Chanadiensi eximentes dicte vidue contulimus, et ipsa nostro assensu dictam terram a castro Chanadiensi exceptam monasterio de Zentha devotissima erogavit, super addidimus etiam quadraginta marcas argenti, quas prenotatus Merc sepedicte mulieri persoluit de substantia propria in loco Waradiensi publice coram multis. In possessione itaque prenominata terre dictum Merc comitem per pristaldum nostrum Iobe comitem de Erdovde legitime fecimus introduci, qui ipsam terram terminavit et metavit. Prima meta incipit versus orientem super aquam, que dicitur Tur¹⁸ iuxta molendinum Raphaelis comitis, ubi sunt due magne quercus et tenens metas cum Cristoforo comite venit ad stagnum, quod dicitur Pischarus, et transiens per medium ipsius stagni tendit ad Nogegre,¹⁹ ubi conterminatur terra Pothena, inde vadit per finem Rekezil, ubi tenet metas cum Wasuare,²⁰ inde tendens versus meridiem conterminatur territorio ville Theutonicorum apud veterem pontem, a quo

¹⁵ Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) Bp., 2011. 43.

¹⁶ A közreadott olvasat optimális szöveg megjelenítésére törekszik, ezért az egykori másoló által eszközölt megoldásokra, megjegyzésekre, észrevételekre csak lábjegyzetek formájában történik utalás. A vulgáris névalakok esetében a vélt középkori írásformát visszatükröző betűhív leírást rögzíti a kiadás, ugyanakkor a köz- és tulajdonnevek helyesírásában a modernkori elvárások érvényesülnek. A [] között szereplő csekély számú – az olvasat értelmezését segítő – kiegészítés ugyancsak a szövegoptimum megjelenítését szolgálja. A szöveggel összefüggő, annak pontosabb értelmezését segítő kommentárok és tárgyi magyarázatok az oklevél fordításának jegyzeteiben szerepelnek.

¹⁷ A szövegben eredetileg: *materna* [() között javítva azonos kézzel: *matuna* ?] [fölte javítva későbbi kézzel: *matrona*].

¹⁸ A Túr folyó neve – nyilvánvalóan a 18. századi gyakorlatnak megfelelően – valamennyi esetben hosszú ékezetes jelöléssel fordul elő az oklevélmásolatban.

¹⁹ A másolatban utána zárójelben azonos kézírással: *Nagyéger*.

²⁰ A másolatban utána zárójelben azonos kézírással: *Vasvári*.

procedens vadit iuxta²¹ Egre, et terminatur terre Raphaeli comitis, ubi iuxta viam per magnum kerkum²² mete terree eriguntur, posthec tendit per Berche ad dumum spinetum, tenens metas cum Raphaelle comite, ibique remanet Egre ville Nichola, deinde vergit se versus occidentem et conterminatur terre Cosme, posthec incedit versus aquilonem per Berche per viam, que ducit ad Terebes etiam tenet metas Tuberonis²³ usque quo transit aquam Hodus, et venit ad aquam Tur, ubi est meta sub arbore craldos,²⁴ inde regreditur versus orientem per dictam aquam Tur, cuius medietas pertinet ville Nichola et medietas ville Bothar, et sic recurrit ad priorem metam. Ut autem hec a nobis legitime facta terre donatio et emptionis consummatio perpetuum robur optineat, et stent in posterum illibate, presentem paginam sigillo nostre imaginis communitam sepe notato Merc contulimus in testimonium. Datum per manus magistri Thome Albensis prepositi et aule regie cancellari[i], anno ab incarnatione domini Millesimo Ducentesimo Sedecimo.²⁵ Venerabili Iohanne Strigoniensi, reverendo B.[ertholdo] Colocensi archiepiscopis existentibus, Chalano Quinqueecclesiensi, Cathapano Agriensi, Simone Waradiensi, Desiderio Chanadiensi, Vil[erm]o²⁶ Transsilvane, Petro Goriensi,²⁷ Roberto Wesprimiensi, Iacobo Wachiensi, Stephano Zagradiensi [episcopis] ecclesias feliciter gubernantibus, Iula palatino, Kousa [!]²⁸ bano, Ypoche wayuoda, Dyonisio magistro thauarnicorum et comite de Novo Castro existentibus, regni nostri anno duodecimo.

A szövegekzlés alatt a másoló kezével:

Sigillum adest iam nullum, verum inferius zona sericea ex rubris viridibusque filis contexta complicatum est pergamenum.

Az oklevél fordítása:

Az egy és oszthatatlan Szentháromság nevében. András²⁹, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics és Lodóméria királya. Mindörökké. A királyi adományozási gyakorlatra az jellemző, hogy a többiek elé helyezve olyanokat

²¹ A *iuxta* szót követő szakasz egészen a következő sor *per Berche ad* szavaiig bezárólag másolási hiba folytán kimaradt a szövegből, s azt a másoló az oldal bal oldali margóján a sorokra merőlegesen leírva utólag pótolta.

²² E szóalak a tölgyfa szó latin alakjára visszavezethető vulgáris írásforma, amely mellé a másoló zárójelben hozzátette a szabályos latin *quercum* szóformát is.

²³ E ponton súlyos olvasati nehézségbe ütközött a szöveg másolója, és nem is talált vállalható megoldást. A *Tuberonis* névforma ténylegesen – jobb híján – Szirmay Antal olvasati megoldásának átvétele. A kézirat másolója e helyen a következőket vetette papírra: *cumbronis* ([azonos kézzel:] *triberonis* ? ez mit jelentsen, nem tudom? vagy *trans et itoris*?).

²⁴ Közelebről nem meghatározható fafajta.

²⁵ A másolatban az évszám római számjelöléssel szerepel.

²⁶ A másoló nyilvánvalóan nem ismerte a paleográfiai értelemben teljesen szabályos 'r' hangra utaló, a *Vilo* leírt betűk fölé elhelyezett rövidítést, ezért azt utánzott rajzolattal megjelenítette, s mögé írta zárójelben a maga – téves – értelmezését: *Vitalio*.

²⁷ A győri helynévi jelző megszokott latin *lauriensis* szóformája helyén a közvetlenebbül vulgáris kiindulású *Goriensis* szóalak áll, amelynek értelmezéseként a másoló szükségesnek látta zárójelben utána írni: *Győr*.

²⁸ A korabeli méltóságnévsorokban előforduló Pósa név félreolvasása. (Vö. fentebb, Zsoldos Attilának a 15. számú jegyzetben írott munkájával.) E ponton meglepő azonosságot mutat ezzel a tévedéssel Szirmay magyar nyelvű szövegekzlése.

²⁹ II. András magyar király (1205–1235).

gyarapít királyi ajándékokkal, akiket betöltött hivatali szerepük ajánl erre, és akik mellett huzamos szolgálatteljesítésük odaadása szól, hogy a hálaérzet azok sarjadékában gyűljon hevesebbre, akiknek lankadatlan és becsületes serénykedése a királyok előtt már ékesen megmutatkozott. Megfontolásba véve tehát mindazon nagyszámú és igen sokféle szolgálót, amelyeket a németek Szatmár településéről³⁰ való Mérk ispán³¹ számunkra mindig fáradhatatlanul teljesített, érdemei fejében örök jogú birtoklásra neki és rajta keresztül örököseinek adományoztunk egy bizonyos Mikola³² nevezetű földet, amely földhöz tudniillik egy asszonyssággal, a néhai Saul ispán³³ hitvesével kötött csere útján jutottunk, olyan, a csanádi vár³⁴ rendelkezéséből kivett bizonyos föld ellenében, amelyet a nevezett özvegynek adományoztunk, ő pedig beleegyezésünkkel azután azt a csanádi vár alól kivett földet magasztos áhitatában a zentai monostornak³⁵ engedte át, és ezenfelül még 40 márká ezüstöt is adtunk, amelyet a szóban forgó Mérk tulajdon vagyonából fizetett ki a sűrűn emlegetett asszony részére Várad³⁶ egyik helyén sokak nyilvánossága előtt. A szóban forgó föld birtokába pedig Mérk ispánt törvényesen bevezettettük poroszlónk,³⁷ az Erdődből³⁸ való Jób ispán³⁹ közreműködésével, aki ama földet elhatárolta és jeleket állítva elkülönítette. A határkezdet keleti irányban indul ki a Túrnak mondott folyón⁴⁰ Rafael ispán⁴¹ malmánál, ahol két nagy tölgyfa áll, majd Kristóf ispán⁴² szomszédságát tartva a Piskáros nevű tóhoz⁴³

³⁰ Szatmár település német vendégtelpek, *hospesek* által lakott része, amely a középkorban Németi néven különült el, utóbb pedig Szatmárnémeti város része lett. Ma: Satu Mare (Románia).

³¹ A Mikolai család őse, akinek neve esetleg a Szatmár megyei Mérk település – ma: Mérk, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Magyarország – nevében élhet tovább. A megnevezése mellett szereplő, ispánnak megfeleltethető latin *comes* címe a szatmári németek élén betöltött irányító tisztségére utal.

³² Mikola település az egykori Szatmár megyében; ma: Micula, Románia.

³³ Pontosan nem azonosítható személy, akivel kapcsolatban – inkább a találgatások, semmint a bizonyíthatóság szintjén – felvetődik annak lehetősége, hogy a név mögött esetleg a Szentemágócs nemzetségbeli Saul ispán személye keresendő. Vö. ezzel kapcsolatban: Németh Péter: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. Nyíregyháza, 2006. 189. (Mikola)

³⁴ Csanád vár és ispánsági központ a középkori Csanád vármegyében; utóbb Marosvár vagy Csanádvár, ma: Cenad, Románia (magyar néven: Nagycsanád).

³⁵ A mai Zenta – Senta, Szerbia – település egykori monostorának azonosításával kapcsolatban a leginkább valószínűsíthető elképzelés, hogy az említés mögött közeli korú (1237) határjárásból származó értesülés alapján az ott Salamonmonostora néven feljegyzett egyház kereshető. Vö. ezzel kapcsolatban Györffy, AMTF I. 726. (Bodrog megye, Salamon).

³⁶ Istenítéletek és jogügyletek gyakori színtere, püspöki székváros, a későbbi Nagyvárad, ma: Oradea, Románia.

³⁷ Poroszló: a jogi ügyintézés korai, kezdetleges, szóbeliségen nyugvó szakaszának a jogeljárások közhitelességet biztosító és megtestesítő tisztségviselője, akinek feladatkörében a hatósági megbízotti, illetve a tanúságtévi szerepkör elemei kapcsolódtak össze.

³⁸ A korszakban erdőispánsági központ, utóbb Erdőd település; ma: Ardu, Románia.

³⁹ A királyi poroszlói minőségben eljáró Jób (*Jobe*) ispán az erdőispánság előjárója volt 1215–1216-ban.

⁴⁰ A Tisza bal oldali, a mai Románia és Magyarország területeit érintő mellékfolyója.

⁴¹ Szatmár és Ugocsa megyei földjakkal rendelkező Káta nemzetségbeli birtokos. Vö.: Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. Bp., 1900–1901. (Reprint: 1995.) 775.

⁴² Feltételezhetően a térségben birtokérdekeltségekkel rendelkező Kaplony nemzetségbe tartozó birtokos. Vö. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek i. m. 759.

vezet, és ama tónak a középvonalán átmenve a Nogege⁴⁴ felé vesz irányt, ahol Pothena földjével⁴⁵ alkot határközösséget, onnan elmegy a Rekezil⁴⁶ vége mellett, ahol Vasvári⁴⁷ határjeleit érinti, majd délnek fordulva a németek falujának⁴⁸ határában a régi hídnál halad el, ahonnan az Egre-ben⁴⁹ folytatódva megy tovább, s Rafael ispán földjével⁵⁰ érintkezik, és ott az út mellett egy nagy tölgyfánál földhatárjeleket hantoltak fel, azután pedig tövises cserjésnél Berche⁵¹ felé folytatódva Rafael ispánnal tart szomszédságot,⁵² és az Egre ott Mikola falunak marad vissza, innentől azután a határ nyugat felé fordul, és Kozma földjével⁵³ alkot szomszédságot, majd észak felé vesz irányt Berche mentén az utat követve, amely Terebesre⁵⁴ visz, és Tubero⁵⁵ [birtokával] is szomszédságba kerül egészen addig, ahol átszeli a Hodos vizét,⁵⁶ majd kijön a Túr vizéhez, ahol a craldos-fű⁵⁷ alatt határjel áll, innentől pedig újra kelet felé visz a nevezett Túr vizében, amely fele részben Mikolához, fele részben pedig Batárhoz⁵⁸ tartozik, és ekként visszatér a határfőhöz. Annak érdekében pedig, hogy e törvényesen eszközölt földadományunk, illetve adásvételi ügylet örökre szóló jogerőt szerezzen, és mindezek után csorbíthatatlanul fennmaradjon, a képmásunkat ábrázoló pecsét-

⁴³ Víznevén a Túr folyó közelében Túrterebestől délnyugatra Szatmár és Ugocsa megyék határán. Vö. Kocán Béla: A folyóvíznevnek típusai és változásai Ugocsa vármegye ó- és középmagyar kori névanyagában. *Helynévtörténeti tanulmányok* 4. (2009) 122.

⁴⁴ Nagyéger egykori patak a Túr folyótól délre, Egri (ma: Agriș, Románia) település közelében, Ugocsa és Szatmár megyék határvidékén.

⁴⁵ Közelebről nem azonosítható birtokos földje, amelynek területe a mai Egri (ma: Agriș, Románia) helyén lehetett. 1864-ből származó adatközlés szerint a batizi (ma: Botiz, Románia) határ egy részének Bodonya megjelölése vihette tovább Pothena emlékét. Vö. Németh Péter: A középkori Szatmár megye i. m. 73–74.(Egri); 189. (Mikola)

⁴⁶ Közelebről nem azonosított település- vagy tájféldrajzi objektum a mai Batizvasvári (Oșvarău, Románia) határában.

⁴⁷ Ma Batizvasvári (Oșvarău, Románia) település.

⁴⁸ Az utóbb Szatmárnémeti (Satu Mare; Románia) határába beolvadt, a középkorban Kisémeti néven ismert önálló település. Vö. Németh Péter: A középkori Szatmár megye i. m. 147. (Kisémeti)

⁴⁹ Éger patak a Túr folyótól délre, Homok [ma: Sándorhomok (Nisipeni, Románia)] település közelében Ugocsa és Szatmár megyék határvidékén.

⁵⁰ Rafael ispán e megnevezetlen földjével kapcsolatban ld. Németh Péter: A középkori Szatmár megye i. m. 187. (Micske)

⁵¹ Ma Szárazberek (Bercu, Románia).

⁵² Rafael ispán e megnevezetlen földjével kapcsolatban ld. Németh Péter: A középkori Szatmár megye i. m. 115. (Homok)

⁵³ Feltételezhetően a térségben birtokérdekeltségekkel rendelkező Gutkeled nemzetségbe tartozó Kozma kezén lévő földről van szó. Németh Péter ezen említetlen nevű birtokban Gacsályt valószínűsíti; ld. Németh Péter: A középkori Szatmár megye i. m. 189. (Mikola); Gutkeled nembeli [I.] Kozmával kapcsolatban ld. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek i. m. 495–496.

⁵⁴ Az Ugocsa megyei Túrterebesről van szó (ma: Turulung, Románia).

⁵⁵ Vö. a 23. számú jegyzetben írottakkal. Németh Péter a 33. számú jegyzetben idézett munkájában Tubero birtokát Szárazberekkel azonosítja, ld. Németh Péter: A középkori Szatmár megye i. m. 276. (Szárazberek)

⁵⁶ Hodos patak Nagy- és Kishódos falvak (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Magyarország) közelében, a Túr folyótól délre, az egykori Ugocsa és Szatmár megyék határvidékén.

⁵⁷ Vö. fentebb, a 24. számú jegyzettel.

⁵⁸ Batár falu Ugocsa vármegyében (ma: Botar, Ukrajna).

tel megerősített jelen oklevelet adtuk ki tanúbizonyásául a gyakran említett Mérk számára. Kelt Tamás mester⁵⁹ fehérvári prépostnak, a királyi udvar kancellárjának keze által az Úr megtestesülésétől számított 1216. évben, amikor a tiszteletreméltó János⁶⁰ volt az esztergomi és a tiszteendő B[ertold]⁶¹ a kalocsai érsek, illetve amikor Kalán⁶² pécsi, Katapán⁶³ egri, Simon⁶⁴ váradi, Dezső⁶⁵ csanádi, Vilmos⁶⁶ erdélyi, Péter⁶⁷ győri, Róbert⁶⁸ veszprémi, Jakab⁶⁹ váci és István⁷⁰ zágrábi [püspök] kormányozta szerencsésen az egyházakat, és amikor Gyula⁷¹ volt a nádor, Kousa [!]⁷² a bán, Ypoch⁷³ a vajda, Dénes⁷⁴ a tárnokmester s az újvári ispán,⁷⁵ uralkodásunknak a 12. esztendejében.⁷⁶

[A másolat végéhez kapcsolódó megjegyzés szerint: *Az eredeti példány pecsétje elvesztett, a pergamenre írt oklevél alján ugyanakkor vörös és zöld szálakból készült selyemfonat függ.*]

Tárgyalt oklevelünk tartalmának átolvasásakor azonnal nyilvánvaló, hogy a benne foglalt ügylet nem kapcsolódik össze közvetlenül Zentával, hanem annak pusztán egy mellékkörülménye érinti a települést. Nevezetesen abban a csereügyletben, amelynek egyik érdekeltje maga a király – aki e birtokcsere révén tesz szert az adományozásra szánt földbirtokra –, nem tartja fölöslegesnek azt is elárulni, hogy cserepartnerének, Saul ispán özvegyének ellenértékül juttatott csanádi várföldet az említett asszony az ő királyi hozzájárulásával a zentai monostornak fogja továbbadományozni. Az oklevél elnyerője egyébként a királyi adomány kedvezményezettje, a szatmári németek előljárója, Mérk (*Merc*) ispán (*comes*) volt. Az irat ekként Mérk ispánt és örököseit volt hivatott tanúbizonyosságával megvédeni új szerzeményének, Mikola birtoknak a tulajdonában. Az oklevél azt tükrözi, hogy a javadalmozott miként, milyen úton jutott hozzá e fekvőséghez, továbbá, hogy milyen határok között lehető fel a birtok, illetve hogy milyen eljárásjogi előzmények kapcsolódtak a tulajdon

⁵⁹ Tamás királyi kancellár 1209–1217 között, utóbb esztergomi érsek (1224).

⁶⁰ János esztergomi érsek 1205–1222 között.

⁶¹ Az iratban csak B. siglával jelölt kalocsai érsek a király nagybátyja, Gertrúd királyné testvére, Bertold 1206–1218 között töltötte be e méltóságot.

⁶² Kalán (Bárkalán nemzetségbeli) pécsi püspök 1192–1218 között.

⁶³ Katapán egri püspök 1198–1217 között.

⁶⁴ Simon váradi püspök 1202–1218 között.

⁶⁵ Dezső csanádi püspök 1202–1228 között.

⁶⁶ Vilmos erdélyi püspök 1204–1221 között.

⁶⁷ Péter győri püspök 1205–1218 között.

⁶⁸ Róbert veszprémi püspök 1209–1226 között.

⁶⁹ Jakab váci püspök 1213–1221 között.

⁷⁰ István zágrábi püspök 1215–1224 között.

⁷¹ Gyula (Kán nemzetségbeli) nádor [először] 1215–1217, majd [másodszor] 1222–1226 között.

⁷² Vö. fentebb, a 15. és 18. számú jegyzetekkel. Pósa szlavóniai bán 1216-ban.

⁷³ Ipocho (Bogátradvány nemzetségbeli) erdélyi vajda 1216–1217 folyamán.

⁷⁴ Dénes [, Ampod fia] tárnokmester 1216–1224 között, egyúttal újvári ispán 1216–1219 között.

⁷⁵ Az oklevélben előforduló archontológiai információkkal összefüggésben ld. Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája i. m.

⁷⁶ II. András király uralkodási éveinek számításában az oklevél kibocsátásának idején az a gyakorlat érvényesült, hogy országlása kezdetének 1205 májusát, az előd III. László király halálának idejét tekintették. Ennek megfelelően András király uralmának 12. éve 1216 májusával indul, tehát az irat az 1216 májusától az év végéig tartó időszakban keletkezett.

kézbe vételéhez. Végezetül az oklevelezési gyakorlatnak megfelelően rögzíti az okmány kiállításával és hitelesítésével kapcsolatos legfőbb körülményeket (megpecsételés, datálás és méltóságnévsor). Látható tehát, hogy az oklevélben írottak alapvetően egy Szatmár megyei birtokügyre vonatkoznak, annak legfőbb érdekeltje a későbbi Mikolai család, s érdekeik alapján ők gondoskodtak az irat fennmaradásáról. Ily módon igen szerencsés körülmény, hogy a forráspusztulásnak kevésbé kitétt Szatmár megyéhez kötődő birtokos család őrizetében maradt fenn a jókora távolságra elhelyezkedő Zenta első írásos említését tartalmazó oklevél.

Tekintve, hogy oklevelünk mindeddig csupán kétszáz éves nyelvezetű fordításban volt használatban, s latin szövegének is csak most kerül sor első közzétételére, elengedhetetlenül szembe kell nézni azzal a kérdéssel, hogy biztosan hiteles iratnak kezelhető-e II. András király ezen adománylevele.⁷⁷ Oklevelek hitelességének vizsgálata formai és tartalmi körülmények megítélésére terjed ki. Minthogy jelen esetben a fenti szövegű irat fennmaradási formája 18. századi egyszerű másolat, az eredeti példány pedig nem vehető kézbe, így a formai körülmények alapvetően ellenőrizhetetlenek. Az eredeti példányról a másolás alapjául szolgáló, 1676-ban készült átírás végén rögzített leírás nem tartalmaz olyan információt, amely aggályokat ébresztene az eredeti irat formai valódiságával szemben. Kétségtelen mindazonáltal, hogy a roppant szűkszavú megjegyzés ténylegesen csak két körülményt érint, nevezetesen, hogy pergamen volt az eredeti irat anyaga, illetve, hogy a megpecsételéshöz használt vörös-zöld selyemfonatról a függő pecsét leszakadt. Amit eme két körülményt illetően leszűrhetünk, az teljesen összhangban áll a 13. század vonatkozó időszakának királyi okleveleivel, azaz akkoriban tényleg pergamenre szokták írni, s függő pecséttel szokták ellátni a királyi adományleveleket.

Hogy ténylegesen létezett ennek a 18. század végéről fennmaradt szövegből megismerhető, de középkori állapotában már nem látható iratnak valószínű eredeti példánya, arról ennek az oklevélnek más további – a szövegszerű megismerés lehetőségét kínálni nem tudó – fennmaradási formája vall. Egy peres ügyben ugyanis 1391-ben bizonyítékként felhasználták Lackfi István nádor színe előtt II. András király ezen oklevelét, aki 1391. február 17-én kelt köztes bírói rendelkezésébe röviden bele is foglalta e dokumentum tartalmát, miként azt az eljárás későbbi szakaszában 1391. május 30-án kiadott oklevele tükrözi.⁷⁸ E tartalmi átírás II. András király neve mellett megadja az 1216-os kibocsátási évet, szót ejt a hű szolgálatai révén adományra érdemesült Mérk ispánról, továbbá Mikola birtokról is, utóbbi kapcsán azt is elárulva, hogy a király a birtokot csereképpen szerezte meg Saul ispán özvegyétől.⁷⁹ Kétség sem férhet hozzá, hogy ugyanarról az oklevélről van szó, amelyet szövegében a 18. század végén készült másolatból ismerünk. Így tehát az elveszett eredeti okle-

⁷⁷ Az Árpád-házi királyok okleveleinek tudományos regiszterét elkészítő Szentpétery Imre ugyancsak Szirmay Antal és Fejér György magyar nyelvű szövegei alapján vette fel jegyzékébe és készítette el az 1216. évi adománylevél kivonatát, s a latin nyelvű másolatról nem volt tudomása, azt nem regiszterálja. Vö.: Szentpétery Imre (szerk.): RA I. 309. Szentpétery a magyar nyelvű oklevélszöveg tartalma alapján hitelesnek tekinti az iratot.

⁷⁸ Lackfi István nádor, 1391. febr. 17. > uő., 1391. május 30. DL 52 728. (régí jelzete: Kállay család lt. 1300. 2149.)

⁷⁹ Megjegyzést érdemel, hogy az eredeti állapotában fennmaradt 1391. évi iratban valaki – valószínűleg az irat lejegyzője a tárgyhoz szorosan hozzá nem tartozónak ítélt körülményként – utóbb áthúzta a Saul ispán özvegyével kötött csereügyletre utaló részt, ám a szöveg az áthúzás ellenére is jól olvasható.

vél utóéletéből négy későbbi keletkezésű fennmaradási forma – két tartalmi átírás, egy másolat és egy fordítás – is igazolja II. András valahai diplomájának egykori létét.⁸⁰ Mind-ebből leszűrhető egy közvetett tanulság II. András egykori okirata eredeti példányának formai hitelességére nézve is, nevezetesen az, hogy a 14. század végén a nádor bíróságán azt elfogadták bemutatott érvényes bizonyítékként, és hitelességével kapcsolatban semmi kételyt ébresztő, árulkodó jelre vonatkozó utalást nem tettek.

Ha tartalmi alapon közelítve igyekszünk immár az irat latin szövegéből megítélni II. András oklevelének hitelességét, ugyancsak megnyugtató eredményt kapunk. Az oklevelek szerkesztése kötött szabályokhoz igazodik, formalizált tartalmi rendet követ, amelynek alkotóelemei jól visszatükrözik egy-egy korszak jellemző iratmegszövegezési gyakorlatát. Ráadásul egy-egy formulás rész belső felépítése is korjelző érvényű. Sok más szerkezeti egység mellett például nagyon árulkodó az oklevél bevezető szakaszában a királyi cím elemeinek felsorolási módja, vagy az irat záró részében a méltóságokat aktuálisan betöltő főemberek listába foglalása, az ügynevezett méltóságnévsor rögzítése. Kijelenthető, hogy II. András e privilégiuma jól megfelel a datálásban megadott időszak gyakorlatának, akár az iratszerkesztésben felhasznált formulák típusait és belső rendjét, akár közelebről egy-egy formula felépítését vetjük kritikai vizsgálat alá.

Ugyancsak megjegyzést érdemel, hogy az okirat megszövegezésének egésze valamilyest nyers darabosságról árulkodik. A szerkezeti egységek, tartalmi részelemek közötti váltások nem elég kifinomultak és gördülékenyek, ami megfelel a kancellária korszakra jellemző kezdeti gyakorlatának. A 13. század elején sok még a kezdetlegesség, a kísérletezés a jogi írásbeliségben, s működésének korai szakaszában a legfőbb királyi írószerv megfogalmazásai is sutáknak tűnnek olykor, s azok a kielélt rutin szintjének állandósulásától meglehetősen távol állnak még. A birtokügyletekhez, adományokhoz, cserékhez, tulajdonosváltásokhoz kapcsolódó eljárásrend kezdetlegessége ugyancsak jól visszatükröződik az iratban. A 13. század elején letűnő archaikus világ logikájának megfelelően az efféle nagy horderejű kérdésekben a király szerepe megkerülhetetlennek látszik, aki nem egyszerűen adománytevő ebben az ügyletben, hanem cserepartner és közvetítő is. Birtokot cserél, hogy megjutalmazandó híve hozzájuthasson a remélt – és bizonytalán kért – birtok adományához, ugyanakkor az érintett ingatlanok értékkülönbözetének kiegyenlítését az uralkodó az adomány kedvezményezettjére hárítja. Nem független ugyanakkor a királytól az általa cserébe adott várföld további sorsa sem, mert az oklevél megemlíti, hogy Saul ispán özvegye azt uralkodói beleegyezés révén tudja a zentai monostor rendelkezésébe juttatni. A 13. század elejének állapotaival szintén összhangban áll az a kitétel is, amely az értékkülönbözet Váradon történt kiegyenlítéséről emlékezik meg. A megszövegezés nyilvános helyszínre és szemtanú sokaságra utal, ami a jogi szóbeliség világára jellemző ügyintézés módját s képét villantja elénk, és szó nincs még a pénzátadás bizonyosságát tanúsító írás vagy nyugta kiállításáról, amely mozzanatok a jogi írásbeliség csakhamar kiteljesedő időszakában az ilyen ügyletekhez egyre inkább hozzátartoznak majd. Mindezen apró tartalmi körülmények meggyőzően szólnak II. András ezen okiratának korhűsége, s ezáltal hitelessége mellett.

⁸⁰ Szentpétery Imre ismerte és regisztrálta is az 1216. évi, II. Andrásról származó oklevél Lackfi István nádor által készített tartalmi átírását. Vö. RA I. 309. szám. Szempontunkból idekiváncozik, hogy iratunk 1391. évi változatában Zentáról nem történik említés.

Erdemes néhány szót ejteni az irat értelmezésének Zentával kapcsolatos összefüggéseiről is elsősorban három vonatkozásban. Nyilvánvalóan alapvető kérdés, hogy mekkora bizonyossággal lehet egy olyan oklevél zentai monostort említő adatát a Tisza menti Bodrog megyei Zentára vonatkoztatni, amely egyébként onnan sok száz kilométerrel távolabb elhelyezkedő Szatmár megyei birtok eladómanózkodásával összefüggésben keletkezett. E kérdés megválaszolásában sokat nyom a latba, hogy a zentai monostor az okirat tanúsága szerint a leírt csereügyletnek köszönhetően csanádi várföldre jutott. Ezáltal pedig már nem a Szatmár és Zenta közötti nagy távolság, hanem éppen a Zenta és Csanád közötti közelség jut jelentőséghez. Főlegessé válik ugyanis annak mérlegelése, hogy nem lehet-e valahol máshol, Szatmár megyéhez közelebb valamilyen más Zenta helynevet találni, amelyre a híradást esetleg vonatkoztatni lehetne. A csanádi vár földjének említése Zenta összefüggésében olyan földrajzi közeget jelöl ki, amelyben kézenfekvő azonnal a délvidéki Zentára gondolni, tehát korántsem tekinthető valószínűtlennek ez a megoldás. Ha tekintetbe vesszük, hogy a 11–12. századi Magyar Királyságban a természeti gazdálkodás viszonyai között jellemzően szórt birtokállománnyal rendelkeztek a földtulajdonosok, éppen a 12–13. század fordulójának megváltozó viszonyai között jelentkezett egy olyan ellentétes tendencia, amelyet a gazdálkodás hatékonyságának javítása érdekében a birtokérdekeltségek tömbösítésének törekvése mozgatott. Ha Saul ispán özvegyének volt valamilyen érdekeltisége a dél-alföldi térségben feltételezett elhelyezkedésű zentai monostor javadalmazásában, akkor kifejezetten kedvező lehetőségként ítéelhette meg az ahhoz közeli várföld megszerzését a távol eső szatmári birtokért – nem mellékesen az értékkülönbséget kiegyenlítő tetemes pénzbevétel mellett –, és az efféle ügyletek ebben az időszakban egyáltalán nem mondhatók sem ritkának, sem szokatlanoknak. A realitást semmiképpen nem nélkülözi tehát annak feltételezése, hogy az 1216. évi okirat adata a délvidéki Zentára utal.

Összefügg mindezzel azon monostor mibenlétének értelmezése is, amelyet II. András király privilégiuma zentainak mond, de amelyet közelebről lokalizálni a Tisza menti Zenta történetének jelenlegi biztos ismeretei alapján nem lehet. A kérdés közvetlen megfajtatatlansága ellenére a szaktudomány hosszú ideje él egy áthidaló megoldással e problémára. Aból kiindulva, hogy a Zentától északra fekvő Csecstó 1224-ben leírt határjárásában⁸¹ nem esik szó a halastóbirtok déli szomszédságában Zentáról, hanem ott Salamon faluja szerepel, 1237-ben pedig a salamoni monostor apátjáról rendelkezünk okleveles ismerettel,⁸² az a következtetés vonható le, hogy az 1216-ban említett zentai monostor valószínűleg azonosnak tekinthető Salamonmonostorával, amely egyház azonban utóbb – feltehetően már a tatárjárás idején – végképp elenyészett. A forráspusztulás miatt a térséget jellemző adathiányos helyzetben leginkább e feltételezés kínál logikai alapon elfogadható megoldást a zentai monostor talányos kérdésére.⁸³

Hasonló bizonytalanság övezi az adományozó özvegy, illetve férje, Saul ispán kilétét, akit a történelmi vélekedés feltevészerűen a Szentemágócs nemzetség családfájáról ismert Saul ispánnal állított összefüggésbe.⁸⁴ Mindez széles körű kombinációk előtt nyithat utat

⁸¹ Ld. fentebb, az 1. számú jegyzetben.

⁸² Erdélyi László–Sörös Pongrác (szerk.): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. I. Bp., 1902. 755., 757.

⁸³ Vö. ÁMTF I. 715. (Bodrog megye: Csecstó); 726. (Salamon); 732. (Zenta).

⁸⁴ Ld. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek i. m. 971–972. (Sente Mágócs nemzetség), illetve vö. még fentebb a 33. számú jegyzetben irottakkal.

abból a kiindulásból, hogy a nemzetség egy ágának – amely a Kölcsény családot is adta – a Szamos térségében a 12. század vége óta van kimutatható birtokosi érdekeltsége,⁸⁵ tehát a nemzetség családfáján felbukkanó Saul ispánnal összefüggésbe hozott özvegy akár birtokosa is lehetett a királlyal elcserélt Mikola földjének. Emellett a Sente és Mágócs nevek délmagyarországi előfordulásai és azok Zentához kapcsolása ugyancsak további szellemi konstrukciók megfogalmazására adnak lehetőséget. A messzemenő következtetésekkel azonban e tekintetben érdemes óvatosan bánni, és nem is csak azért, mert arra a valóban nem kizárható – de nem is bizonyítható – feltevésre, hogy az özvegy egykor tényleg a Szentemágócs nemzetségbe tartozó Saulnak volt a hitvese, nem szabad további bizonyíthatatlan hipotéziseket ráépíteni. A fantázia szárnyalását e tekintetben leginkább azon tényeknek kell fékezniük, hogy a szóban forgó nemzetség birtoklásáról Zenta térségéből, illetve Bodrog megyéből egyáltalán nincsenek adataink, ráadásul a Szentemágócs nembeli Saul ispánról is csak annak köszönhetően rendelkezünk ismerettel, hogy 1291-ben pert viselő unokáinak apjáról, Mátéről megtudjuk, hogy ő a néhai Saulnak a fia, és hogy Tolna megyében 1270 körül megszerzett egy fél birtokot.⁸⁶ Minthogy 1216-ban a II. Andrástól származó oklevél kiadása idején Saul ispán már nem volt az élők sorában, így meglehetősen kevés valószínűséget szabad tulajdonítani annak a felvetésnek, hogy fia viszont 1270 táján még adásvételi ügylet szereplőjeként jöhetne szóba. Bizonytalan érvényű kombinációk alkotása helyett józan mérséklettel talán jobb megelégednünk azzal a helyzettel, hogy a jószerencse folytán a távoli Szatmár megyében egy családi levéltár 1216 óta nyolcszáz éven át fenntartotta a Tisza menti Zenta nevének első írásos említését, s ezáltal korunkban okkal és joggal ünnepelhető a múltja során sok hányattatásnak kitett, de azokat sikeresen átvészelő település történetének büszkeségre és megbecsülésre érdemes hosszú hagyománya.

⁸⁵ Ld. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek i. m. 978–979.

⁸⁶ FCD VII/5. 497. (320. szám).